

ВІДТВОРЕННЯ ОБСТАНОВКИ ТА ОБСТАВИН ПОДІЇ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ І ПРОБЛЕМИ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ

У процесі розробки і прийняття нового Кримінально-процесуального кодексу України виникає багато питань і проблем, пов'язаних з процесуальною регламентацією окремих слідчих дій, і, зокрема, у відтворенні обстановки та обставин події. Міркування і погляди багатьох правознавців полягають у тому, щоб не вносити дану слідчу дію в проект КПК і виділити слідчий експеримент та перевірку показань на місці, як окрему слідчу дію. Вважаю, що такий підхід до проблеми відтворення обстановки та обставин події свідчить про її практичну недооцінку і вносить певну теоретичну неясність.

Історія походження і розвитку відтворення обстановки та обставин події показує, що так само, як і зараз, в 1960 році учені, які розробляли КПК УРСР задавали собі питання: «Як же законодавчо закріпити і процесуально регламентувати дії працівників слідчих органів, спрямованих на перевірку свідчень і виявлення нових доказів?». Ідея формулювання таких дій, була подана членам комісії по розробці КПК УРСР А.І. Ривліним і була записана в КПК як «відтворення обстановки та обставин події»(ст. 194). У той час як КПК союзних республік колишнього СРСР сформулювали дані дії як «слідчий експеримент» та «перевірка і уточнення показань на місці».

Дослідивши історію відтворення обстановки та обставин події, стає зрозумілим, що українські процесуалісти, відмовившись від вживання іншомовних слів у КПК і сприйнявши пропозицію А.І. Ривліна, зупинились на формулюванні ст. 194 КПК в такий спосіб: «відтворення обстановки та обставин події». У ній була закладена комплексна багатопланова і змістовна ідея, яка пізніше не була розвинута і залишалась поза увагою українських правознавців, оскільки для криміналістів і процесуалістів СРСР домінуючим чинником було існування де-факто двох самостійних слідчих дій – слідчого експерименту та перевірки і уточнення показань на місці. Це задавало загальну тональність усім дослідженням, практично унеможливаючи глибоко вивчати оригінальну кримінально-процесуальну конструкцію «відтворення обстановки та обставин події», виявити усі її пізнавальні та доказові можливості. Зміст даної слідчої дії було повністю відірвано від її форми. Нині ж, в умовах набуття Україною самостійності і прийнятої нової Конституції, є всі можливості для глибокого дослідження і впровадження в життя відтворення обстановки та обставин події у створюваному новому КПК.

З поняттям «відтворення»ми зустрічаємося майже у всіх сферах діяльності людини, зокрема в різних галузях техніки і природознавства, де

відтворення – це відновлення певного предмета, інструмента тощо, інакше кажучи, статичного матеріального об'єкта, який в результаті дії на нього різноманітних зовнішніх явищ і умов втратив свою форму чи своє зовнішнє вираження, і про який тільки за документами, що збереглися, чи кресленнями, можна дізнатись, як він виглядав первісно. У цьому технічному значенні термін «відтворення» потрапив у галузь криміналістики (наприклад, відновлення обличчя за малюнком; письмових документів і т.п.).

Також з поняттям «відтворення» можна зустрітись і в переносному значенні, а саме як зі способом відновлення різноманітних умов, явищ і подій, тобто динамічних матеріальних компонентів зовнішнього світу, характеризуючих сам рух об'єктивної істини в її специфічній формі.

У галузі процесуального пізнання злочину відтворення виступає однією із форм і методів пізнання подій, що сталася в минулому. Слідчі органи можуть з такою подією ознайомитися лише побічно, а саме так, що вони посередністю поступово виявлених доказових ситуацій ці події відтворюють.

З цього приводу на міжвузівській науковій конференції, що проходила у Харкові в 1968 р., виступав А.Б. Зозулинський, який стверджував, що «сам термін відтворення обстановки та обставин події є невдалим, бо відтворити той чи інший факт, обставини – значить знову одержати той самий факт, виявити до життя знову те ж саме явище. Але немає і не може бути двох тотожних явищ, обставин, фактів» [1, с. 198].

Однак, теоретичні основи відтворення обстановки та обставин події визначені тотожністю, до того ж тотожністю неформальною логічною, а тотожністю в діалектичному розумінні. Адже формальна логіка не може дати відповідь на питання, чи можлива тотожність, якщо всі живі і неживі в природі об'єкти змінюються. І тільки діалектика, що дотримується моменту розрізнення і змін, вказує на обумовлений характер тотожності.

Відмова від «відтворення» окремих теоретиків неправильно ґрунтується на абсолютизації ототожненого доказового факту, який шляхом відтворення треба перевірити, виявити чи встановити дослідним методом [2, с. 159].

Знання про злочин в цілому не може бути визначене лише одним частковим пізнанням. Тільки лише на основі комплексу, загальної кількості окремих пізнань слідчий може прийти до переконання про неповторну індивідуальність кінцевого пізнання, яке завжди являє собою складний процес. А цьому, в значній мірі, сприяє як раз відтворення обстановки та обставин події. У правовій літературі можна зустріти опис трьох видів відтворень, із яких так зване розумове відтворення – це ніщо інше, як окрема частина складної розумової і, врешті-решт, також практичної діяльності слідчого, що представляє собою складання слідчих версій і роботу з ними [2, с. 160].

Слід також відзначити, що відтворення обстановки та обставин події є лише самостійним криміналістичним методом, у процесі якого відтворюють безпосередньо суттєві обставини складу злочину, що розслідується. Самостійним метод є тому, що елемент відтворення при реалізації слідчої дії,

передбачений ст. 194 КПК України, є в ньому домінуючим елементом. Відтворення обстановки та обставин події має свій зміст, свою власну техніку і тактику реалізації – воно самостійне, незалежно від інших дій реалізується, його констатації з точки зору доказів є дуже цінними і важливими, і в значенні загальних принципів теорії доказів їм можна надати значення доказу.

Таким чином, в період роботи комісії по створенню нового кримінально-процесуального кодексу України на основі прийнятої нової Конституції слід урахувати те, щоб ст. 194 КПК замінити в попередньому формулюванні, оскільки ще в КПК УРСР у слідчу дію була закладена ідея, що дозволяла розкрити сутність пізнання злочину шляхом його відтворення. Це пізнання може ґрунтуватись на перевірці показань, проведенням дослідних дій, де домінуючим елементом виступає відтворення.

Слід зазначити, що на відміну від експерименту, який у словнику іншомовних слів тлумачиться як науково поставлений дослід, спостереження досліджуваного явища в точно врахованих умовах, що дозволяють стежити за ходом явища і багаторазово відтворювати його при повторенні цих умов [3, с. 158]. Слідчий, необізнаний у тій чи іншій науці, крім юриспруденції, може проводити лише дослідні дії, що ґрунтуються на сукупності знань, навичок, умінь, винесених із життя, практичної діяльності т. ін. [4, с. 634]. На наш погляд це є більш сприйнятливим із теоретичної і тактичної точки зору відтворення обстановки та обставин події.

Таким чином, слід наголосити, що пропозиції авторів Проекту КПК щодо виключення ст. 194 «Відтворення обстановки та обставин події» не є сприйнятними, оскільки у запропонованій редакції відсутні переконливі аргументи такого виключення. На наш погляд, необхідно включити елементи експериментальних дій у вищезгадану слідчу дію, що має вирішити існуючі протиріччя у регламентації відтворення обстановки та обставин події. Тому, враховуючи те, що відтворення обстановки та обставин події містить у собі елементи експериментальних дій, пропонується наступна редакція цієї статті:

Ст. 194 «Відтворення обстановки та обставин події»

З метою перевірки й уточнення результатів допиту свідка, потерпілого, обвинуваченого чи підозрюваного або даних, які одержані при провадженні огляду та інших слідчих дій, слідчий може виїхати на місце і в присутності понятих, а в необхідних випадках за участю спеціаліста, свідка, потерпілого, підозрюваного або обвинуваченого відтворити обстановку й умови, в яких ті чи інші події могли відбуватися в дійсності, а також дії та обставини визначеної події можливо і дослідним шляхом.

Список літератури: 1. Проблемы социалистической законности на современном этапе развития советского государства. Межвузовская научная конференция. Тезисы докладов (октябрь 1968). X., 1968. 2. Miroslav Vychodil. Rekonstrukce Trestneho Cinu. Kriminallistika Studie. Praga, 1972. 3. Словарь иностранных слов.; 16-е изд., испр. М., 1988. 4. Словарь русского языка: в 4-х Т. / АН СССР, Ин-т Рус. яз. / Под ред. А.И. Евгеньевой. М., 1985 –1988.

Надійшла до редколегії 12.03.2001р.